

Andrej Studen

Tudi Christoph Wilhelm Hufeland je bil Lipičev vzornik

Frana Viljema Lipiča, ki je v letih 1823–1834 deloval kot zdravnik v Ljubljani in je široko poznan kot prvi znanstveni bojevnik proti alkoholizmu, saj je njegova knjiga *Osnovne značilnosti dipsobiostatike (Grundzüge zur Dipsobiostatik)*, ki je izšla leta 1834, prva znanstvena razprava o tem zlu v svetovni literaturi,¹ z vidika zgodovine medicine lahko umestimo v časovni okvir od leta 1790 do 1840. V tem času je namreč prišlo do pomembne zamenjave paradigem v medicinskem razumevanju odvisnosti od alkohola, do zamenjave »moralno vrednotenega razumevanja odvisnosti z medicinskim razumevanjem odvisnosti kot bolezni. /.../ Teorija menjave paradigem namreč razločuje moralno vrednotenje konzuma alkohola in medicinsko razumevanje pretiranega uživanja alkohola, ki se je izoblikovalo konec 18. stoletja.«²

Novoveški avtorji so vinjenost razumeli kot pregrešno razvado ali tudi kot greh nesprejemljivega načina življenja ter jo s tem podvrgli moralnemu vrednotenju. Vinjenost so prikazovali kot odraz demona, hudiča – srke,³ ki je imela posledice za telo, dušo in življenje. Ljudi, ki so prekomerno pili, so označevali kot pijance. Pijanec pa ni bil samo žrtev demona, do katerega so gojili sočutje, temveč tudi storilec, ki so mu pripisovali neuvidevnost, šibkost in sprijenost. Tudi pijanec naj bi pod vplivom idej humanizma prevzel odgovornost za svoje stanje in svoja dejanja. Človekovi samoodgovornosti se je začela pripisovati večja vrednost. »Sposobnost samokontrole so vrednotili kot zmago lastne volje, po drugi plati pa so razlagali nesposobnost omejevanja uživanja alkohola kot šibkost individualne volje.«⁴

Vse do srede 18. stoletja so problem alkoholizma očitno tudi v medicini tolmačili kot pregreho in nesmiselno početje, raziskovanja vzrokov za alkoholizem pa v medicinski znanosti ni bilo. Socialno in moralno vrednotenje alkoholizma se je v glavnem ujemalo z vrednotenjem v medicini. Okoli leta 1800 pa so se družbeni pogledi na alkoholizem že spremenili in vplivali tudi na medicinski diskurz o tem problemu. »Zdi se, da se medicinsko razpravljanje v tem času ni več ukvarjalo samo z učinki alkohola in simptomi prekomernega pitja, temveč so razpravljali tudi o vzrokih in poteku prekomernega pitja, ki je prišlo do izraza v novi podobi – kot bolezen – ter v poimenovanju alkoholnega problema kot odvisnosti.«⁵ Tudi medicina je konec 18. in zlasti v 19. stoletju postajala vedno bolj pomembna. S tem ko se je institucionalizirala, si je v družbi pridobila tudi položaj avtoritete.

Čeprav naj bi se nemoralno življenje pijancev v tem času preinterpretiralo v bolezen in se je moralni problem šibke volje prikazoval kot medicinski problem, pa moralne obsodbe

¹ Fran Viljem Lipič, *Osnovne značilnosti dipsobiostatike – zlorabe alkohola oziroma na podlagi zdravniškega opazovanja nastala politično-statistična predstavitev njenih posledic, ki se odražajo na prebivalstvu in življenjski dobi*, prevedla Meta Kočevar, ur. Zvonka Zupanič Slavec, Ljubljana 2005. Gre za prevod dela Franz Wilhelm Lippich, *Grundzüge zur Dipsobiostatik oder politisch-arithmetische auf ärztliche Beobachtung gegründete Darstellung der Nachteile, welche durch den Missbrauch der geistigen Getränke in Hinsicht auf Bevölkerung und Lebensdauer sich ergeben*, Laibach 1834, s spremnimi študijami.

² Julia Wolf, *Auf dem Weg zu einer Ethik der Sucht. Neurowissenschaftliche Theorien zur Sucht und deren ethische Implikationen am Beispiel der Alkohol- und Heroinsucht*, Dissertation, Stuttgart 2003, str. 58.

³ Na prisposodbo o hudiču – srki naletimo npr. pri pregovorno večno žejnih Nemcih. Martin Luther je, denimo, sumničil, da bi se nemški hudič moral imenovati kar srka (pijanec = Sauff). – Glej: Regina und Manfred Hübner, *Trink, Brüderlein, trink. Illustrierte Kultur- und Sozialgeschichte deutscher Trinkgewohnheiten*, Leipzig 2004, str. 9.

⁴ Wolf, *Auf dem Weg zu einer Ethik der Sucht*, str. 62.

⁵ *Ibidem*, str. 63.

niso kar čez noč izginile. Niso jih kar enostavno zamenjali z opisnim razumevanjem bolezenske odvisnosti od alkohola. Še več. Uporabljeni pojmi so povsem dopuščali združevanje ali mešanje moralnih vrednotenj in medicinskih spoznanj. »Takratna medicina je normativne pojme moralnega vzorca kot so npr. krivda, šibka volja in izguba morale lahko razlagala na svoj način in jih integrirala v medicinski vzorec.«⁶ Lahko celo trdimo, da so modeli bolezni v zadnjih dveh stoletjih (torej vse do danes) vedno znova vsebovali moralna razvrednotenja in stigmatizacije, ki so prišle v zvezi z alkoholno odvisnostjo še posebej do izraza v teorijah o degeneraciji. V odnosu do odvisnikov se še vedno prepletajo moralni in medicinski pogledi in v tej zvezi igra pomembno vlogo pripisovanje krivde, torej pripisovanje (moralne) odgovornosti za bolezensko stanje med bolezenskimi vzorci odvisnosti.

Zgodovina odvisnosti se torej za mnoge avtorje začne v letih okrog 1800 in je »povezana z znanimi in prizanimi zdravniki kot so npr. Trotter, Hufeland, Rush in Brühl-Cramer, ki z današnjega vidika veljajo za pionirje modernega raziskovanja odvisnosti.«⁷ V zgoraj omenjeni dobi zamenjave paradigem v medicinskem razumevanju odvisnosti od alkohola moramo pomembno mesto seveda pripisati tudi Lipiču, ki je s svojo *Dipsobiostatiko* »v znanstveni alkoholologiji opravil pionirsko delo, saj še nihče pred njim ni opravil klinične raziskave pri alkoholikih tako sistematično, v tako dolgem časovnem obdobju in na tako značilnem vzorcu. Delo vsebuje tudi dragoceno epidemiološko, demografsko in statistično študijo alkoholizma.«⁸ Lipiča je k znanstveni obravnavi problema alkoholizma napotilo spoznanje, da je za njegove žrtve »značilen neugoden izid vsake bolezni.«⁹ Njegova razprava je opozorila na hud problem popivanja, ljubljanski mestni fizik je v njej dokazoval, da so alkoholiki socialni, zdravstveni in ekonomski problem družbe. Toda podobno kot številni drugi protialkoholni poskusi na Slovenskem, so bila tudi Lipičeva znanstvena prizadevanja neuspešna in njegova opozorila so bila očitno samo glas vpijočega v puščavi.¹⁰

Toda v pričujoči študiji ne bomo razpravljali o svetovnemu protialkoholnemu znanstvenemu prvencu ljubljanskega mestnega fizika Lipiča, temveč bomo ponovno kritično pretresli že načeto zanimivo vprašanje o njegovih vzornikih.

Ker se je alkoholizem v prvi polovici 19. stoletja razbohotil po vsej Evropi, so o problemu »droge stoletja meščanstva«¹¹ pisali mnogi avtorji. Nekatere med njimi v svoji spremni študiji k *Dipsobiostatiki* navaja tudi Zvonka Zupanič Slavec. Gotovo se lahko strinjamo, da je Lipič poznal dela slavnega Thomasa Trotterja,¹² Carla von Brühl-Cramerja in drugih.¹³ Nikakor pa se

⁶ Ibidem, str. 65.

⁷ Ibidem, str. 64.

⁸ Zvonka Zupanič Slavec, Lipičev znanstveni prvenec v protialkoholni literaturi, spremna študija v: Lipič, Osnovne značilnosti dipsobiostatike, str. 24.

⁹ Lipič, Osnovne značilnosti dipsobiostatike, str. 155.

¹⁰ Glej npr.: Anton Šepetavc, Pijem, torej sem Slovenec ali alkohol(izem) kot tabu in fenomen slovenstva, Zgodovina za vse, leto II, 1995, št. 1, str. 32–34. Glej tudi: Andrej Studen, Slovenci, problem alkoholizma in katoliška morala pred prvo svetovno vojno, Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 46 / št. 3–4, 2006, str. 15–24.

¹¹ Prim.: *Alkohol – die Droge des Jahrhunderts*, v: Chronik des 19. Jahrhunderts, Hrsg. Imanuel Geiss, Chronik Verlag, München 1996, str. 698.

¹² Trotterjevo delo *Über die Trunkheit u.s.w.*, ki ga je po četrtri izdaji prevedel J. C. Hoffbauer, Lemgo 1821, Lipič ne citira v *Dipsobiostatiki* (Zupanič Slavec, Lipičev znanstveni prvenec v protialkoholni literaturi, str. 28), temveč v svoji *Topographie der k. k. Provinzialhauptstadt Laibach*, ki je prav tako izšla leta 1834. Glej: Fran Viljem Lipič, Topografijski c. kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane z vidika naravoslovja in medicine, zdravstvene ureditve in biostatike. Prevedla Marjeta Oblak, uredila in spremne študije h knjigi napisala Zvonka Zupanič Slavec, Ljubljana 2003, str. 205.

¹³ V *Dipsobiostatiki* zelo kritično omenja npr. škotskega zdravnika Johna Browna (1735–1788), ki je zastopal teorijo o vzdražljivosti organizma in njenem vplivu na zdravje oz. bolezen (njegovo omembo pri Slavčevi pogrešamo!), ko pravi: »Težko je razumeti, kako je, potem ko je ta izjemni mož patološke anatomije /mišljen je nesmrtni Giovanni Battista Morgagni (1682–1771) in ne Morgani, op. a./ z nožem že jasno razkril posledice alkoholizma, Brown je

ne moremo strinjati s trditvijo, da je kmalu po izidu Lipičeve *Dipsobiostatike* izšlo še zanimivo protialkoholno delo znamenitega nemškega zdravnika Christoph Wilhelma Hufelanda, ki naj bi svojo *Zastrupitev z žganjem* (*Vergiftung durch Branntwein*) izdal šele leta 1838.¹⁴

Najprej moramo dopolniti naslov, ki se glasi *Ueber die Vergiftung durch Branntwein* (torej *O zastrupitvi z žganjem*), povsem napačna pa je tudi letnica prvega izida. Njegova protialkoholna razprava je namreč že leta 1802 (sic!) izšla kot posebna priloga v časniku *Berliner Intelligenz-Blatt* (št. 7 in št. 9, 8. in 11. januar 1802). Istega leta je razpravo objavil kot samozaložnik še v posebni, 20 strani obsegajoči knjižici.¹⁵ K temu še dodajmo, da Lipič priznanega zdravnika Hufelanda, o katerem bomo povedali nekaj več v nadaljevanju, v *Dipsobiostatiki* tudi posebej citira v zvezi z žganjepivci: »Če taki nesrečneži zbolijo, jih je redko mogoče rešiti, ker njihovo telo, ki je navajeno na tako močno draženje, ni več občutljivo za noben drug dražljaj. In prav tako je tudi na moralnem področju. Taka duša nima več smisla ne za čast in sramoto, ne za veliko, lepo in dobro, temveč samo še za eno samcato stvar – za žganje.«¹⁶

Zapisano dokazuje, da je delo nemškega zdravnika in znanstvenika, očeta naravnega zdravilstva Christoph Wilhelma Hufelanda (1762–1836) do določene mere poznal tudi Lipič. Ali je poznal omenjeno protialkoholno razpravo iz leta 1802, ne moremo z gotovostjo trditi. Prej se lahko nagibamo k misli, da je ni poznal. Gotovo pa je poznal vsaj nekaj Hufelandovih popularnih spisov in nedvomno tudi Hufelandovo temeljno in zelo popularno delo *Makrobiotika ali umetnost podaljševanja človeškega življenja* (*Makrobiotik oder die Kunst das menschliche Leben zu verlängern*), s katerim je avtor zaslovel po vsem svetu.¹⁷ Ta poznana in priljubljena knjiga naj bi služila kot priročnik »razumnega načina življenja« oziroma so jo označevali kot »praktično dietetiko telesa in duše«. Njeno temeljno vodilo je, da vse, kar je skrajno oz. pretirano in na kakršenkoli način škoduje človeku in njegovemu zdravju, lahko premagamo samo z zmernostjo. Zmernost naj bi bila predpostavka za dobro delovanje organizma. Hufeland ni želel s svojo knjigo samo doseči, da bi ljudje bolj zdravo in dalj časa živeli, temveč tudi, da bi se poboljšali in postali bolj moralni. »Fizično in moralno zdravje gresta po Hufelandu z roko v roki in sta zanj natančno tako povezana kot telo in duša. /.../ Med dušo in telesom obstajajo medsebojni učinki. Prava kultura zavoljo tega podaljšuje življenje in ne učinkuje samo na dušo, temveč blagodejno vpliva tudi na telesno počutje.«¹⁸

---

zlorabo alkohola celo s podpisom označil za zdravilni postopek!« (prevod, str. 250; nemški original, str. 148). John Brown je za zdravljenje obolenj uporabljal npr. tudi alkohol kot dražilo. Tako alkohol kot opij sta v njegovih terapevtskih metodah zavoljo svoje poživljajoče substance veljala za zdravilo. Teorija bravnizma je naletela na mnoge kritike. Poleg slavnih protialkoholnih borcev, kot sta bila npr. Christoph Wilhelm Hufeland in Thomas Trotter, mu je očitno zelo nasprotoval tudi Lipič. Omenimo še, da Lipič omenja teorijo bravnizma tudi v svoji *Topografiji* (prevod, str. 180). O Hufelandovem nasprotovanju teoriji bravnizma prim.: Klaus Pfeifer, *Medizin der Goethezeit. Christoph Wilhelm Hufeland und die Heilkunst des 18. Jahrhunderts*, Köln / Weimar / Wien 2000, str. 172–173.

¹⁴ Zupanič Slavec, Lipičev znanstveni prvenec v protialkoholni literaturi, str. 29.

¹⁵ Christoph Wilhelm Hufeland, *Über der Vergiftung durch Branntwein*, Berlin 1802.

¹⁶ Lipič, Osnovne značilnosti dipsobiostatike, str. 183, nemški original str. 42–43. Citirana misel je malo bolj podrobna v Hufelandovem protialkoholnem spisu *Über der Vergiftung durch Branntwein*, str. 11–12 (glej nadaljevanje razprave). K temu še pripomnimo, da je Lipič poznal tudi Hufelandov časopis (*Hufelands Journal der practischen Heilkunde*), ki ga citira na str. 236, nemški original, str. 126.

¹⁷ V knjigi je Christoph Wilhelm Hufeland strnil svoja predavanja v Jeni. Temu edinstvenemu delu je ob prvi izdaji leta 1794 dal naslov *Die Kunst das menschlichen Leben zu verlängern* (v naši razpravi se bomo sklicevali na drugo izdajo knjige z istim naslovom, ki je izšla 1798 na Dunaju pri založniku Josephu Georgu Öhlerju (prva izdaja je izšla leto poprej), hrani pa jo Narodni muzej). Že druga izdaja v Jeni leta 1797 pa v naslovu vsebuje makrobiotiko, saj se naslov glasi: *Makrobiotik, oder die Kunst, das menschlichen Leben zu verlängern* (hrani jo NUK). Hufelandova *Makrobiotika* je postala bestseller 19. stoletja (prim.: Klaus Bergdolt, Leib und Seele. *Eine Kulturgeschichte des gesunden Lebens*, München 1999, str. 277) in je bila prevedena tudi v druge jezike, med drugim tudi v slovenščino: Matija Prelog, *Makrobiotika ali nauki, po katerih se more človeško življenje zdravo ohraniti in podoljšati*, Maribor 1864.

¹⁸ Pfeifer, *Medizin der Goethezeit*, str. 96.

Ko je leta 1836 znameniti zdravnik Hufeland za vedno zatisnil oči, so v dunajskem *Populäre Gesundheits-Zeitung* zapisali, da je bil velik mož, ki je »resno in pošteno deloval za zdravje človeštva«, da je imel velik vpliv na sodobnike, njegovo človekoljubje pa je botrovalo k temu, da se je ves čas trudil, »da bi določene velike in večne resnice zdravilstva postale skupne celotnemu človeštvu in da je rezultat poglobljenih raziskav zdravnikov v mnogih popularnih spisih predstavil tudi nezdravniški javnosti«. Predvsem pa si je prizadeval za »moralno oplemenitenje človeškega rodu«, to je bil zanj »namen medicine kot tudi vseh drugih znanosti«. ¹⁹

V tem kontekstu se je zavzemal tudi za zmerno uživanje alkoholnih pijač. Hufeland je bil privrženec vitalizma in eden najpomembnejših nemških zastopnikov pojmovanja alkoholizma kot bolezni. Vitalizem je razlagal življenjske pojave s posebno življenjsko silo (življenjskim tokom), ki predstavlja najčistejše, najprodnornejše in najbolj nevidno funkcioniranje narave. ²⁰ Opiral se je na življenjsko silo in njene delne moči, za katere so menili, da naj bi povzročale vse življenjske procese. Bolezen pa naj bi po Hufelandu predstavljala prizadetost življenjske sile z bolezenskimi dražljaji. ²¹

Že v *Makrobiotiki* je skušal dokazati, da je podaljšanje življenja možno na štiri načine:

1. S povečevanjem same življenjske sile.
2. Z utrjevanjem organov.
3. Z zmanjševanjem življenjske porabe.
4. Z olajšanjem in izpopolnitvijo restavriranja izgubljenih moči.

Pod točko 3. je poudaril zmernost življenjske porabe, kar naj bi prispevalo k temu, da ne bi prišlo do prehitrega izčrpanja življenjskih moči in organov. »Celotno življenjsko delovanje je dogajanje, izkazovanje življenjske moči in posledično neizogibno povezano s porabo in izčrpavanjem te moči. To se ne dogaja samo pri samovoljnih temveč tudi pri nesamovoljnih delovanjih, ne samo pri zunanjih temveč tudi pri notranjih življenjskih potrebah, kajti te se bodo vzdrževale tudi s stalnim vzdraženjem in odzivanjem organizma na določene dražljaje. Z obojim ne smemo prekomerno pretiravati, če želimo ohraniti svoj telesni stroj« ²² in si s tem podaljševati življenje. Med premočnimi dražili, ki delujejo na nas, je odsvetoval tudi škodljivo prekomerno pitje vina in žganja. ²³

Nezmernost v hrani in pijači lahko usodno učinkuje na skrajšanje življenja. Med pomembne sovražnike našega zdravja in življenja sodi zlasti žganje, pa naj se imenuje kakorkoli že, s svojimi učinki krajša naše življenje. »Človek, ki pije žganje, pije tekoči ogenj; žganje pospešuje naglo hiranje življenja na strašen način in naredi življenje dejansko v proces izgorevanja. Dovolj je, če omenimo, da je bil pri divjih narodih trenutek uvajanja žganja vedno datum skrajšanega trajanja njihovega življenja.« ²⁴

Hufeland je poudaril, da je »najboljša pijača voda, ki je navadno tako zaničevana in jo imajo nekateri celo za škodljivo pijačo. Nimam nobenih pomislekov, da je ne bi razglasil za glavno sredstvo za podaljševanje življenja. /.../ Pomembno je, da je sveža.« ²⁵ Pivo kot pijačo je v zmernih količinah priporočal v okoljih, kjer nimajo dobre vode. Vendar mora biti dobro proizvedeno in uležano. Tudi vino ni živilo. »Vino razveseljuje človeško srce, vendar nikakor

¹⁹ *Populäre Gesundheits-Zeitung*, 31. 10. 1836.

²⁰ Prim.: Bergdolt, Leib und Seele, str. 277–281.

²¹ Wolf, Auf dem Weg zu einer Ethik der Sucht, str. 67.

²² Christoph Wilhelm Hufeland, *Die Kunst das menschlichen Leben zu verlängern*, I. Theoretischer Theil, Wien 1798, str. 150.

²³ *Ibidem*, str. 151.

²⁴ *Ibidem*, II. Praktischer Theil, str. 25.

²⁵ *Ibidem*, str. 123. Po Hufelandu se je najverjetneje zgledoval tudi Anton Martin Slomšek, ki pravi, da je »voda prva in nar bolj zdrava pijača«. – Stoletna praksa devetnajstiga stoletja od 1801 do 1901. Za duhovne, deželске služabnike in kmete, Ljubljana 1847, str. 209.

ni nujno za dolgo življenje, kajti tisti, ki ga niso pili, so se najbolj postarali.« Vino, če ga pijemo pre pogosto in v prevelikih količinah, lahko postane »sredstvo, ki zelo skrajša življenje. Da nam vino ne bi škodovalo in da bi postalo prijatelj življenja, ga ne smemo piti vsak dan in nikoli prekomerno in čim mlajši smo, toliko manj ga lahko pijemo.«²⁶

Eden najvidnejših in največjih zdravnikov, ki so delovali na prelomu 18. in 19. stoletja, se je s svojim pisanjem obračal tudi na širšo javnost, zlasti v primeru, ko je šlo za probleme, ki jih ni bilo mogoče samo zdravniško zdraviti, temveč so potrebovali tudi razumevanje in osveščenost med prebivalstvom.²⁷ V svojih popularnih spisih se je neumorno posvečal vprašanju socialne higiene in zatiranja kužnih bolezni kot tudi zdravstveni vzgoji. Prizadeval si je za razširjanje novih spoznanj medicine. Večkrat je tako nastopil tudi proti alkoholizmu, najglasneje pa v zgoraj omenjenem članku /oz. knjižici/ *O zastrupitvi z žganjem* iz leta 1802.

Slavni zdravnik se je čutil dolžnega, da opozori »na kugo, ki še vedno nemoteno in žal večinoma nespoznana strašno pustoši med nami, ki se skrivaj vedno bolj širi in je pač zato toliko strašnejša, ker je ljudje nimajo za bolezen. Žganjarska kužna bolezen ali zastrupitev z žganjem je kuga, o kateri govorim. Opozarjamo na opij, beladono, svinec itd. in se jim izogibamo, toda žganju, katerega uničujoči učinki niso nič manjši od omenjenih strupov, smo dali domovinsko pravico in mu dovolimo, da uničuje najlepše cvetove generacije. Otroci in starci, moški in ženske, višji in nižji stanovi se prepuščajo temu zapeljivemu uživanju in popolnoma sem prepričan, da človeštvo še nikoli ni bolehalo za tako nevarno in splošno boleznijo kot je pričujoča žganjarska kuga.«²⁸

Hufelandovo svarjenje pred žganjarsko kugo, ki je razsajala med »žejnimi Nemci«, je na precej neobičajen način poseglo v takratno diskusijo o prekomernem pitju, saj se njegove predstave in opisi drastično razlikujejo od »prevladujočih hvalnic Nemcev o njihovem dobrodušnem popivanju.«²⁹ Slavni zdravnik je bil seveda vse kaj drugega kot zgolj moralist. Bil je v prvi vrsti zdravnik in v skrbi za izboljšanje ljudskega zdravja je v primerjavi z mnogimi sodobniki neprizanesljivo navajal možne posledice masovnega uživanja žganja: »Vidim otroke v zibelkah, ki so bili že pred rojstvom okuženi /z žganjem/, srečne zakone in družine, ki so bile samo zaradi tega sovražnika človeštva uničene in tako moralno kot fizično pahnjene v nesrečo; vidim nešteto ljudi, ki so v cvetu svojih let neozdravljivo zboleli zaradi žganja in postali breme tako sebi kot državi. Da, vidim cele vasi in področja, ki so bila opustošena in uničena, ko so se okužila s to kugo.«³⁰

V razpravi je poudaril, da se hudo razširjeno pitje žganja preveč podcenjuje in kar je še huje, da naj bi se mu dajalo celo potuho s strani nekaterih zdravnikov, ki so se opirali na Brownovo teorijo dražljajev, čeprav takrat vplivnega Browna posebej ni omenil. »Žal moram odkrito povedati, da se celo zdravniki, ki so zaslepljeni s sijajem napačnega nauka, ne zmenijo za škodljive učinke žganja ter ga preveč darežljivo priporočajo tako zdravim kot bolnim in s tem nemalo prispevajo k veliki razširjenosti te kuge.«³¹

Na alkohol v obliki zelo koncentriranega žganja je makrobiotik Hufeland gledal kot na strup, ki okuži človeka in tako postane njegova žrtev. Žganjepitje je primerjal z zasvojenostjo

²⁶ Hufeland, *Die Kunst das menschlichen Leben zu verlängern*, II. Praktischer Theil, str. 125.

²⁷ Pfeifer, *Medizin der Goethezeit*, str. 169.

²⁸ Hufeland, *Über der Vergiftung durch Branntwein*, str. 3–4.

²⁹ Hübner, *Trink, Brüderlein, trink*, str. 114.

³⁰ Hufeland, *Über der Vergiftung durch Branntwein*, str. 4.

³¹ *Ibidem*, str. 4–5. Hufeland, ki se je sicer strinjal, da je žganje v določenih izjemnih primerih lahko tudi zdravilo (vendar samo v od zdravnikova predpisanih količinah), je svojo kritično ost uperil zlasti proti privržencema teorije bravnizma Melchiorju Adamu Weikardu, zdravniku in ravnatelju medicinske ustanove v Fuldi in Andreasu Röschlaubu, profesorju medicine v Bambergu. – Glej: Pfeifer, *Medizin der Goethezeit*, str. 172–173.

z drugimi drogami, ki jih srečamo že v časih velikega Goetheja, npr. z opijem. Žganje naj bi bilo podobno kot opij, beladona, lovrikovec itd. narkotičen strup, ki »deluje predvsem na živce, možgane in čutila, povzroča omamo, spanec, manije, konvulzije in ubija zaradi kapi (Schlagfluß) in ohromelosti (Lähmung).«³²

Žganje naj bi delovalo podobno kot opij. V manjših količinah naj bi vzbujalo veselje in povečalo živahnost. V večjih količinah naj bi »povzročilo omamljenost, zmedene misli, manijo, ohromelost jezika in zunanjih mišic (ker, kaj pri opitosti z žganjem opazimo drugega, kot jecljanje jezika, nezmožnost, da bi stali ali hodili in padanje na tla) in dremavico. V še večjih količinah pa naj bi ubijalo zaradi kapi.«³³

V nadaljevanju je Hufeland slikovito opisal škodljive posledice nebrzdanega žganjepitja na telo, duha in živce. Uživanje žganja naj bi odločilno prispevalo k skrajšanju življenja. Botrovalo naj bi k postopnemu slabenju živcev, čutil in duševnih moči. Predvsem naj bi trpela prebava. Ljudje naj bi zaradi žganja postali žrtve kapi, dovzetni naj bi bili za boleznj prsnega koša. Tudi vodenica naj bi bila »značilna in običajna posledica zastrupitve z žganjem.«³⁴ Poleg tega, naj bi žganje povzročalo kožne bolezni, kot so razni ognjoki, lišaji, srbečica ali pa t.i. pijanski obraz značilne bakrene barve (Kupfer).³⁵ Hufeland je poznal tudi že tresenje telesa pri pijanski blaznosti (delirium tremens).

Žganje je bilo torej zanj »kotiščje bolezni«, ki »kot zunanji iritator moti življenjsko silo človeka. Predvsem je menil, da je žganje zahrbtn strup, ki vodi k otovitvi in izrojenosti duše, ki je bila za Hufelanda najplemenitejši in najlepši del človeka.«³⁶ V svojem protialkoholnem spisu (primerjaj citat v Lipiču) pravi: »Kar pa je za ta strup še posebno značilno in za vsakega človeka z občutkom in vestjo predvsem strašljivo, je še posebna otopolost in ubitost duše; najprej izgubi vso moč in energijo, ves smisel za veličino, plemenitost in lepoto, bistroumnost in moč presoje. Edina stvar, ki dušo na svetu še zanima in kar jo še za nekaj časa prebudi iz dremeža in sproži njeno delovanje je žganje. Brez njega je takšen človek samo rastlina ali kvečjemu žival, ki ne more spraviti skupaj nobene pametne misli. Ne poznam nič drugega, kar naj bi lahko na človeka tako močno preneslo značaj surovosti, brezčutnosti in brutalnosti, kot je to v primeru te zastrupitve. In kakšna pregreha, kakšno prekletstvo počiva v takšnem človeku, ki na ta način uničuje najlepše cvetove svoje narave, božje iskrice v sebi. – On je samomorilec, saj je ubil tisto, kar ga dela človeka.«³⁷

Vplivni zdravnik sicer ni opravil analize vzrokov za popivanje, v zadostni meri pa je pokazal, da žganje, če ga pijemo vsak dan, učinkuje na nas kot strup. Menil je, da obstajajo različne stopnje zastrupitve. Prva stopnja je tista, ko se človek že toliko navadi na žganje, da brez njega ne more več živeti in da šele z zaužitim žganjem v nasprotju z zdravim človekom, ki ima to po naravi, postane vesel in dejaven. Ta stopnja, ko imamo žganje še za najboljšega prijatelja in ko se imamo še za čile in zdrave, pomeni žal že začetek zastrupitve, začetek bolezenske odvisnosti. Pri drugi, še hujši stopnji odvisnosti se pojavijo že hujše težave s prebavo. Šele zaradi njih se človek zave, da je bolan. Vendar je takrat pogosto že prepozno in če se mu ne pomaga odpraviti težave, zlo preide v tretjo stopnjo, ki jo zaznamujejo hude motnje prebave, otekline in novo tvorbe ter drugi nevarni slučajji.³⁸

Preostane nam še, da si na koncu ogledamo, kakšne zamisli je imel ta veliki mož, ki je vplival tudi na Lipičevo protialkoholno delo, da bi vsaj omejil, če že ne popolnoma izkoreninil

³² Hufeland, Über der Vergiftung durch Branntwein, str. 5–6.

³³ Ibidem, str. 6.

³⁴ Ibidem, str. 10.

³⁵ Ibidem, str. 11.

³⁶ Wolf, Auf dem Weg zu einer Ethik der Sucht, str. 68.

³⁷ Hufeland, Über der Vergiftung durch Branntwein, str. 11–12.

³⁸ Prim.: ibidem, str. 16–17.

strupeno žganjarsko kugo. Da bi tej nesreči stopil na rep, je najprej predlagal, »da obvarujemo pred žalostno razvado še nepokvarjene, še posebno otroke in mladino. Za starše, vzgojitelje in pridigarje naj bo sveta dolžnost, da s svojim zgledom in resnim opozorilom delujejo proti nevarnosti žganjepitja, da se o tem splošno govori in da to nezmernost že ob prvi učni uri predstavijo ne samo kot škodljivo razvado, temveč tudi kot spozabo in velik greh.«³⁹

V nadaljevanju pravi, da je za tiste, ki so že zabredli v žganjarsko suženjstvo ter postali alkoholni bolniki, težko najti dober nasvet, kako naj se rešijo zasvojenosti z ognjeno vodo. Tistim, ki žganja še ne pijejo dolgo in v velikih količinah, je svetoval, da naj se enkrat za vselej odpovejo temu strupu. Če ne gre drugače, pa naj močno alkoholno pijačo raje nadomestijo z blažjim vinom ali pivom: »Človek lahko, da bi vendarle imel nekakšen nadomestek, namesto žganja popije dober kozarec vina ali pivo. Sploh bi bilo zelo zaželeno, da bi pivo, ki je pri naših prednikih nadomeščalo vino in žganje in ki je resnično hranljiva, krepčilna in zdravilna pijača, ponovno pridobilo svoje stare pravice, ker sedaj na žalost vse kaže, da ga vedno bolj izpodriva pogubno žganje.«⁴⁰

Hufeland je nato priporočal posebno metodo zdravljenja vsem tistim, ki že dolgo in mnogo pijejo. Svetoval jim je, da naj vsakodnevno šilce žganja postopoma redčijo z dodajanjem kapljic pečatnega voska, ki naj nadomestijo kapljice žganja. Dnevno količino alkohola naj tako polagoma zmanjšajo, da bi se na ta način odvadili od pitja.⁴¹

In končno. Da bi želodec ponovno pridobil na izgubljeni moči ter da bi na blagodejen način nadomestili manjkajoče vzdraženje, je slavni makrobiotik hudim žganjepivcem svetoval, da so zanje najbolj prikladna grenka sredstva z ingverjem in dodal recepturo naslednjega zvarka: »Vzamemo npr. en lot drobno narezanega rmana in pol lota ingverja ter vse to vsak večer prelijemo z dvema skodelicama vrele vode. To pijemo zjutraj in zvečer, polovico od tega hladno.«⁴²

---

³⁹ Ibidem, str. 17–18.

⁴⁰ Ibidem, str. 19.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem, str. 20.